

UNIVERZITA PALACKÉHO OLOMOUC
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Bakalářská práce

Ing. Beáta Schönwaldová

Místo tradiční římské mše svaté v současné katolické církvi

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu pramenů a literatury.

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě ráda bych poděkovala doc. Ing. Pavlu Kopečkovi za odborné a podnětné vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Předkoncilní liturgické hnutí a reformy papežů 1. pol. 20. století.....	8
1. 1 Liturgické hnutí.....	8
1. 2 Dílo předkoncilního liturgického hnutí.....	9
1. 3 Liturgické reformy Pia XII. a jeho předchůdců.....	10
1. 4 Předkoncilní liturgická komise a její cíle.....	12
1. 5 Dokument o závaznosti latiny a misál Jana XXIII.....	14
1. 6 Odvolání Annibale Bugniniho z pozice sekretáře koncilní komise.....	16
2. <i>Novus ordo missae</i> jako dílo pokoncilní liturgické reformy.....	17
2. 1 Konstituce o liturgii <i>Sacrosanctum concilium</i>	17
2. 2 Spor o latinu a lidovou řeč.....	18
2. 3 Otázka oprávněnosti změn v ritu.....	20
2. 4 Liturgická skupina a papež Pavel VI.....	20
2. 5 Schválení konstituce <i>Sacrosanctum concilium</i>	21
2. 6 Činnost <i>Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia</i> ve ve vztahu k <i>Novus ordo missae</i>	22
2. 7 Vznik <i>Novus ordo missae</i> a normativní mše.....	23
2. 8 Reakce na normativní mši.....	23
2. 9 <i>Missale Romanum</i>	25
2. 10 Neúspěšné snahy o koexistenci starého i nového ritu.....	28
2. 11 Pavel VI. a Annibale Bugnini.....	30
3. Tridentská mše svatá v pokoncilní době.....	33
3. 1 Marcel Lefébvre jako obránce „staré“ mše.....	33
3. 1. 1 Lefébvrový výhrady vůči <i>Novus ordo missae</i>	34
3. 1. 2 Kněžské bratrstvo sv. Pia X.....	35
3. 2 Možnosti slavení mše svaté podle Misálu Jana XXIII. za pontifikátu Jana Pavla II.....	36
3. 3 <i>Motu proprio Summorum pontificum</i>	37
3. 4 Reforma reformy Benedikta XVI.....	38
3. 5 <i>Traditionis custodes</i> Františka.....	40

3. 6 Situace tradičních věřících po vydání Františkových dokumentů s důrazem na stav v ostravko-opavské diecézi.....	42
Závěr.....	44
Resumé.....	45
Summary.....	45
Prameny.....	46
Literatura.....	47

Úvod

Římská liturgie katolické církve prošla během života posledních několika generací vývojem, který dříve neměl obdoby. Ještě na počátku 20. století se zdálo, že rítus, který promulgoval Pius V. papežskou bulou *Quo primum* z roku 1570, má neochvějnou pozici co se týče způsobu slavení mše svaté. Ačkoli se objevovala oprávněná volání po změně, smím tvrdit že v té době si jen málokdo dovedl představit že mše, jejíž kořeny sahaly Apoštolské tradice, bude „významně zreformována“. Papež Pavel VI. však k tomuto kroku přistoupil vyhlášením apoštolské konstituce *Missale Romanum* z roku 1969. Tím nový misál učinil závazným pro celou západní katolickou církev a ukončil tak platnost předchozího. Předkoncilní mešní bohoslužebná forma si i přesto, jako „mimořádná forma“, zachovala místo v liturgickém životě katolické církve.

Cílem této bakalářské práce je ukázat co vedlo k tomu, že předkoncilní bohoslužebná forma, která měla téměř 1400 let dlouhou tradici byla zastoupena novou formou slavení mše svaté a prakticky ze dne na den byla vytlačena z katolických kostelů. Na druhou stranu poukazuje na to, že nové mešní *ordo* jako výsledek práce pokoncilní komise fakticky vedené Annibale Bugnini¹ nebylo zdaleka všude přijímáno s otevřenou náručí a již během svého vzniku čelilo kritice. V neposlední řadě tato práce si klade za úkol vykreslit důvody, pro které se část věřících nechce vzdát předkoncilní liturgie, a to i navzdory měnícím se regulacím posledních pontifiků.

V první kapitole jsem se pokusila o stručnou charakteristiku liturgického hnutí první poloviny 20. století a změn, které jednotliví papežové zaváděli na liturgickém poli až do okamžiku svolání II. vatikánského koncilu Janem XXIII.

Druhá kapitola se zabývá procesem schvalování Konstituce o liturgii a následně prací pokoncilní komise na *Novus ordo missae*. Věnuje se také námitkám, které byly

¹ Bugnini byl sekretářem, předsedou *Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia* byl Giacomo Lercaro.

vzhledem k dalekosáhlým změnám v dosavadním ritu vznášeny a které po roce 1975 byly nasměrovány také proti samotnému „tvůrci“ nové mše, Bugninimu.

Třetí kapitola vykresluje situaci od roku 1970 až po současnost s důrazem na činnost Kněžského bratrstva sv. Pia X. arcibiskupa Marcela Lefébvre'a a také na obsah dokumentů jednotlivých papežů ohledně legitimacy slavení římské mše svaté podle Misálu Jana XXIII.

Během psaní této bakalářské práce jsem vycházela z dostupné české literatury a také z polských překladů zahraničních autorů. Vzhledem k tématu, který dosud vyvolává mnohé kontroverze jsem se snažila seznámit s názory a náhledy jak těch, kteří novou mši považují za plod organického vývoje římské liturgie tak i těch, kteří ji vnímají jako zcela nový konstrukt. V určitém rozsahu jsem také čerpala z vlastních poznatků, které jsem získala během dvouleté zkušenosti se skupinami tradičních věřících v Ostravsko-opavské diecézi, a to hlavně díky osobní účasti na bohoslužbách slavených v tzv. mimořádné formě.

1. Předkoncilní liturgické hnutí a reformy papežů 1. pol. 20. století

Termín *liturgické hnutí* poprvé použil francouzský kněz a řeholník, opat benediktinského kláštera v Solesmes Prosper Guéranger². Připravil tak cestu liturgické obnově, po které se pak vydali papež Pius X. a jeho nástupci a která vyvrcholila přijetím liturgické konstituce na II. vatikánském sněmu.

1. 1 Liturgické hnutí

Liturgické hnutí je fenoménem posledních dvou staletí, kdy se katolická církev s ohledem na vědeckotechnický rozvoj a změny v oblasti kulturně-společenského života ocitá v situaci, která od ní vyžaduje na jedné straně pevné ukotvení ve své bezmála dvoutisícileté tradici a na straně druhé připravenost předávat poklad víry účinnějšími způsoby. K tomu má vést úsilí o obnovu života církve zejména v jejím pastoračním a liturgickém rozměru. Liturgie jako středobod křesťanského života a nositelka ústředních dogmat katolické víry se tak má stát pro laické věřící více srozumitelnou, aby ve vztahu k nim mohla lépe plnit svůj úkol věroučný, spirituální i soterologický.

V tomto smyslu liturgické hnutí se jeví jako proces s historicky vymezeným začátkem³, ale vzhledem ke svým pastoračním a formačním cílům bez konce. Proto jej také nelze zjednodušeně interpretovat jako „předkoncilní dění“⁴.

² Guéranger (1805-1875) se zasadil o znovuzavedení římské liturgie ve francouzských diecézích, které dosud tridentskou reformu neprovedly a používaly vlastní rity. Tím chtěl dosáhnout znovuzapojení porevoluční Francie na Řím. Viz POLC, Jaroslav V., *Posvátná liturgie*, Roma: Křesťanská akademie 1981, s. 138.

³ Za začátek liturgického hnutí je někdy také považován proslov belgického benediktina P. Lamberta Beauquina na národním katolickém kongresu v Malines 23. září 1909, který kladl důraz na společenský rozměr liturgie a vyjadřoval se pro „demokratizaci liturgie“. Viz DE MATTEI, Roberto, *Sobór Watykański II. Historia dotąd nieopowiedziana*, Żąbki: Centrum Kultury i Tradycji 2012, s. 43-44.

⁴ Viz KOPEČEK, Pavel, *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2016, s. 21.

Stejně tak liturgické hnutí nelze vnímat jako samostatný myšlenkový proud, oddělený od ostatních složek náboženského života církve. Záhy totiž bylo následováno hnutím biblickým, ekumenickým, patristickým i filozofickým.

1. 2 Dílo předkoncilního liturgického hnutí

Předkoncilní liturgické hnutí, jehož kořeny nacházíme již v polovině 19. století, vrcholí velkou liturgickou reformou II. vatikánského koncilu. Realizuje se ve dvou rovinách: 1. vědecký výzkum pramenů křesťanské bohoslužby a jejích teologických významů; 2. hledání vhodných způsobů pro otevření liturgie laickým věřícím. Ke konci 19. století ožívá totiž přesvědčení, že liturgii i přes její vnitřní zakotvenost v neměnné posvátné tradici lze měnit zásahy do její vnější formy, a to včetně úkolů, které vyplývají z pevného rozlišení mezi kněžstvím ustanoveným Kristem a kněžstvím věřících.

V literatuře se uvádí, že hlavním cílem liturgického hnutí bylo dosáhnout uvědomělé, činné a účinné účasti všech věřících na bohoslužbě církve. Názory i řešení, jak tohoto cíle dosáhnout se však různily podle situace, v níž se v 19. století ocitla katolická církev v jednotlivých částech Evropy i světa. Francie byla ovlivněna neogalikanismem a jansenismem, Německo zachvátila vlna sekularizace, jiným výzvám čelila většinově anglikánská Anglie.

Ve Francii ale i v jiných zemích byly centry liturgické obnovy a liturgického bádání na začátku 20. století benediktinské kláštery, jako např. opatství Maredsous v Belgii, Mont-César v Lovani, Beuron a Maria Laach v Německu. S jejich působením jsou spjata taková jména jako Lambert Beauduin, Romano Guardini, Odo Casel či Pius Parsch. Zde se také odehrávaly první pokusy o sloužení mše svaté *směrem k lidu*, překládání liturgických textů do německého jazyka a slavení tzv. *lidové mše*, ve které byl vertikální směr celebrace *člověk-Bůh* upozaděn ve prospěch slavení v rovině horizontální *člověk-člověk*.

Ve 30. letech 20. století proniklo západoevropské liturgické hnutí se svými snahami měnit bohoslužbu pro větší duchovní prožitek jejích účastníků díky

německému benediktinskému mnichovi Martinovi Michlerovi také do Jižní Ameriky. Brazilský profesor novověkých dějin na univerzitě v Sao Paulo a významný činitel tamní Katolické akce Plinio Correa de Oliveira nebezpečí spatřoval v novém chápání liturgie jako *magické akce*, která svým mechanickým působením odvádí člověka od zbožných praktik, jako např. zpytování svědomí nebo účast na duchovních cvičeních, a tedy vyžadujících určité úsilí a sebezápor jednotlivce⁵.

Po druhé světové válce úlohu klášterů jako ohnisek liturgické práce převzaly liturgické instituty. Již v roce 1943 bylo založeno Centrum pastorální liturgiky v Paříži, o čtyři roky později vznikl Liturgický institut v Trevíru a pak vznikaly další v jiných zemích. V roce 1951 tyto dvě liturgická centra uspořádala setkání v Maria Laach, na kterém za nepřítomnosti jakéhokoliv představitele římské hierarchie bylo vůbec poprvé otevřeno téma radikální reformy mše svaté. Roberto de Mattei uvádí, že jezuitský kněz a teolog Josef Jungmann tam dokonce vznesl návrh na strukturální změny v konsekračním kánonu⁶.

Konkrétní požadavky změn v římské liturgii byly následně formulovány během liturgických sjezdů, studijních dní, konferencí a kongresů, které se hojně uskutečňovaly během celých 50. let minulého století⁷. Na tyto podněty pak částečně reagoval papež Pius XII. zavedením některých změn. O pár let později se pod nimi podepsali koncilní otcové ve značně větším rozsahu schválením konstituce o liturgii.

1. 3 Liturgické reformy Pia XII. a jeho předchůdců

Liturgické hnutí se svou deklarovanou snahou o dosažení uvědomělé, činné a účinné účasti věřících na liturgickém slavení získalo do jisté míry podporu všech papežů první poloviny 20. století. Pius X. si aktivní účast věřících na církevní bohoslužbě stanovil jako hlavní cíl a zároveň jako prostředek vedoucí k obnově

⁵ Viz DE MATTEI, s. 64.

⁶ Viz tamtéž, s. 47.

⁷ První mezinárodní liturgické sjezdy se konaly v Lucemburku v roce 1950 a 1951 a pak následovaly na dalších místech.

pravého křesťanského života⁸. On i jeho nástupci udělali první krůčky na cestě liturgické obnovy. Pius X. reformoval liturgický kalendář⁹, liturgický zpěv¹⁰ a přijímání věřících učinil součástí každé mše svaté. Benedikt XVI. kladl důraz na význam liturgického vzdělávání¹¹. Pius XI. zavedl do liturgického kalendáře svátek Krista Krále¹² a dal podnět k přípravě budoucí reformy liturgických knih.

O skutečnou obnovu liturgie se zasadil teprve Pius XII. Protože byl si vědom reálného nebezpečí jaké může napáchat nezřízená quasiliturgická tvořivost¹³, rozhodl se dát této reformě pevný základ. Na jedné straně vycházel z přesvědčení, že „každá liturgická obnova musí vyjít ze správného pochopení podstaty církve“¹⁴, na druhé dokázal přímo vizionářsky předjímat důsledky překotné reformy provedené pod tlakem liturgických revolucionářů.

Za tímto účelem v roce 1947 vydal okružní list *Mediator Dei* zaměřený pouze na liturgii. Tato encyklika vysvětluje pojmy, které mají zásadní význam pro katolickou bohoslužbu jako eucharistická oběť, účast na ní, kněžství ustanovené Kristem a kněžství věřících, vnější i vnitřní kult, osobní zbožnost. Papež **v ní** nabádal k časté svaté zpovědi i přijímání Kristova těla, vybízel k liturgické aktivitě založené na pevném teologickém základě a osobní spirituální predispozici; varoval však před svévolí v liturgické kreativitě a nadměrným zápalem pro archaické formy bohoslužby¹⁵.

⁸ Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 64-65

⁹ Motu proprio *Abhinc duos annos* (1913) zavádí reformu kalendáře, biblických i patristických čtení.

¹⁰ Motu proprio *Tra le sollecitudini* (1903) ujasňuje pravidla pro církevní zpěv a hudbu.

¹¹ V *Kodexu církevního práva* (1917) se stanoví pravidla vzdělávání diecézního kléru v oblasti liturgie.

¹² Encyklika *Quas primas* (1925) spolu se zavedením svátku Krista krále zdůrazňuje význam liturgických svátků jako ponaučení pro věřící a cestu k pokroku v duchovním životě.

¹³ Dostí vyhrocená situace nastala na německé církevní půdě kde docházelo ke svévolnému zavádění novot do latinských obřadů, které vycházely ze zcela bludných, neteologických předpokladů. Pia XII. o ní informoval předseda německých biskupů, kardinál Adolf Bertram dopisy z dubna a září roku 1943. Viz. POLC, s. 183-185.

¹⁴ POLC, s. 185.

¹⁵ Srov. PIUS XII., *Mediator Dei*, Warszawa: Wydawnictwo Te Deum 2010.

Vydání encykliky o posvátné liturgii předcházelo dalším aktivitám Pia XII. na liturgickém poli. V roce 1948 ustanovil zvláštní komisi za účelem prozkoumání možností svolání ekumenického sněmu a přípravy témat, včetně těch liturgických, kterými by se koncilní otcové měli zabývat. Výsledkem zasedání, která se konala od února do července 1949, byl dokument *Concilii Oecumenici declaratio autentica* z roku 1950. Obsahoval mimo jiné doporučení týkající se zavedení změn v liturgickém životě církve, které by usnadnily věřícím přístup ke svátostem s ohledem na podmínky industriální doby. Navrhovalo se zavedení večerních mší svatých, zkrácení eucharistického postu, otevřela se otázka užívání lidového jazyka v liturgii.

I když Pius XII. se nakonec rozhodl koncil nesvolávat¹⁶, nevzdal se úmyslu provést některé změny obsažené v materiálu, který komise na jeho popud vypracovala. V roce 1951 dekretem *Dominicae resurrectionis vigiliam* provedl reformu obřadu velikonoční vigilie, rok na to byl úředně schválen první německý překlad eucharistické modlitby, v roce 1953 byly konstitucí *Christus Dominus* povoleny v celé církvi večerní mše svaté¹⁷ a zmírnily se podmínky eucharistického postu¹⁸. Následně v roce 1955 Kongregace obřadů vydala dekret *Maxima Redemptionis nostrae mysteria*, kterým došlo k zjednodušení liturgie Svatého týdne a bylo dovoleno ji slavit v odpoledních hodinách. Ještě téhož roku Pius XII. vydal encykliku *Musicae sacrae disciplina* ohledně liturgické hudby, na kterou pak krátce před jeho smrtí navázala Kongregace obřadů předpisy o užívání lidového zpěvu během mše svaté.

1. 4 Předkoncilní liturgická komise a její cíle

25. ledna 1959 papež Jan XXIII. oznámil svolání ekumenického sněmu. Během přípravné etapy koncilu, která trvala do června 1960, vzniklo deset samostatných

¹⁶ Vážným důvodem, stejně jako u jeho předchůdce Pia XI. byla obava, že názorová rozdílnost koncilních otců povede k otevřenému střetu. Viz DE MATTEI, s. 94.

¹⁷ Již před vydáním tohoto dokumentu byly večerní mše svaté místně povoleny např. v Indii nebo Belgii. Viz POLC, s. 191.

¹⁸ Další změnu v této oblasti přineslo motu proprio *Sacram communionem* z 1957 roku zkrácením eucharistického postu od jídla na 3 hodiny a od nealkoholických nápojů na 1 hodinu.

koncilních komisí a mezi nimi i přípravná komise liturgická. Do jejího čela byl jmenován prefekt Posvátné kongregace obřadů kardinál Gaetano Cicognani a na místo sekretáře Annibale Bugnini¹⁹.

Členy komise se stalo několik desítek odborníků z řad arcibiskupů, biskupů a světských i řeholních kněží pocházejících z celého světa. Vytvořilo se 13 podkomisí, které měly rozpracovat jednotlivá témata. Celá přípravná komise se však scházela jen zřídka – 14. a 15. listopadu 1960 k rozdělení práce, 12.-22. dubna 1961 k projednání jednotlivých návrhů a k sestavení prvního návrhu předlohy a 11.-13. ledna 1962 ke schválení konečného znění²⁰.

Materiál, který vznikl během jarního setkání byl na sekretariátu komise zpracován do *Instrumentum laboris*, schématu pro liturgickou konstituci. Jednalo se o tzv. první schéma, které však bylo vzhledem k mnohým připomínkám následně přepracováno. Kopeček upozorňuje na ne zcela transparentní situaci, kdy Bugnini spolu s několika jinými členy jednotlivých podkomisí na podzim 1961 připravil druhé schéma „mimo jednací řád a vatikánskou praxi“²¹. Podle de Mattei, Bugnini byl si vědom existující tradicionalistické opozice a proto chtěl uspišit redakci předlohy. Za tímto účelem ve dnech 11.-13. října svolal do Domus Mariae „tajnou schůzku“²².

Text předlohy byl schválen na lednovém setkání a 1. února 1962 jej podepsal kardinál Cicognani, který vzápětí zemřel²³. *Instrumentum laboris* čítalo 125 stran a obsahovalo 107 článků. „Přípravné schéma bylo ve shodě s pojetím liturgie, jak se

¹⁹ Jejich volba byla pochopitelná pro jejich účast v *Commissio Piana*, která byla předchůdcem předkoncilní přípravné komise v letech 1948-1960. Tato komise pro obecnou reformu liturgie pracovala na popud Pia XII. nezávisle na kongregaci a připravila mj. reformu Svatého týdne. Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 176-177.

²⁰ Viz. POLC, s. 207.

²¹ KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 181.

²² Viz. De MATTEI, s. 143.

²³ 22. února 1962 byl nahrazen novým prefektem Kongregace obřadů kardinálem Arkádiem Larraonou.

utvářelo po celé 20. století uvnitř liturgického hnutí. Pozornost byla věnována pastoračnímu rozměru liturgie a »aktivní účasti« věřících²⁴.

Předlohu následně studovala ústřední komise za účasti sekretáře přípravné liturgické komise Bugniniho a pak byla po živé diskusi, jež znamenala střet tradicionalistického a pokrokového pojetí liturgie bez hlasování předána komisi „pro úpravu předloh“ pod vedením kardinála Karla Confalorieniho. K rozhořčení mnohých členů předkoncilní liturgické komise byly některé návrhy jako např. ponechání možnosti rozhodování o přizpůsobení liturgie místním podmínkám na biskupech nebo přijímání pod obojí způsobou pro laiky ze schématu úplně vyňaty²⁵.

1. 5 Dokument o závaznosti latiny a misál Jana XXIII.

V době, kdy předkoncilní liturgická komise pracovala na schématu pro konstituci o liturgii, Kongregace obřadů vydala řadu směrnic uvádějících četné změny do dosavadní liturgie, třebaže stejnými problémy se měla zabývat i přípravná komise a sněm²⁶. V roce 1960 byl zveřejněn Kodex rubrik, který následně vedl k úpravě breviáře, misálu a kalendáře, a také byly vydány první a druhá část Římského pontifikálu.

Může se zdát záhadné, proč Jan XXIII. se takřka na prahu koncilu rozhodl pro vydání nového misálu, který byl vytištěn teprve začátkem 1963 roku. Polc k tomu uvádí, že se členové přípravné komise právem obávali, že šlo o snahu ovlivnit rozhodování sněmu a že takto provedená reforma liturgie spočívající pouze v zjednodušení dosavadních předpisů bude nakonec odhlasována i koncilem²⁷. Zmínku o tom že papež měl určité výhrady k výsledkům práce liturgické přípravné komise

²⁴ KOPEČEK, P., *Liturgické...* s. 181.

²⁵ Viz POLC, s. 213-214.

²⁶ Viz tamtéž, s. 202.

²⁷ Viz tamtéž, s. 203.

najdeme u de Mattei, který s odvoláním na mons. Fagiolo uvádí, že jedinou předlohou, ke které Jan XXIII. měl připomínky, bylo právě liturgické schéma²⁸.

Jako další čitelné papežské *veto*, tentokrát vůči snahám zavést do liturgie národní jazyky, což od začátku patřilo ke hlavním požadavkům liturgického hnutí se jeví apoštolská konstituce *Veterum sapientia*, kterou Jan XXIII. podepsal 22. února 1962. Dokument znamenal jednoznačnou podporu pro zachování latiny jako posvatného a universálního jazyka církve nejen v liturgii, ale také v seminářích. „Jelikož v dnešní době na mnoha místech užívání latinské řeči začalo vyvolávat rozpory a mnozí se proto ptají, co o této věci soudí Apoštolský stolec, pojali jsme rozhodnutí stanovit tímto dokumentem normy, které zavazují dbát, aby byl zachován starý obyčej používání latiny, někde mezitím opuštěný, a pokud někde vymizel, aby byl řádně obnoven“²⁹.

V § 2. papež dokonce přikazuje biskupům a generálním představeným řeholních řádů dbát „aby nikdo z jejich podřízených z dychtivosti po novotách nevystupoval proti latině při přednášení vyšších disciplín nebo při vykonávání posvátných obřadů a liturgií“³⁰. V závěru pak požaduje aby vše, co tato konstituce ustanovuje, bylo „definitivně, pevně a bezpečně zachováno navzdory jakýmkoliv překážkám“³¹.

I když takto vyjádřená podpora Jana XXIII. pro užívání latiny v církevní praxi byla mnohým moderním liturgikům té doby proti mysli, jen stěží mohla být pro ně překvapením. Již o rok dříve, 25 března 1961, „L'Osservatore Romano“ zveřejnil apologetický článek *Latina, lingua della Chiesa* podepsaný třemi hvězdičkami, jenž dokazoval s odvoláním na výroky a odůvodnění předchozích papežů Pia X., Pia XI.

²⁸ V ostatních schématech se na okrajích opakovala slova akceptace jako „Bene“ a „Optime“, avšak na s. 157-199 liturgického schématu se objevovaly otazníky. Viz DE MATTEI, R. s. 178.

²⁹ Jan XXIII., *Veterum sapientia*, Apoštolská konstituce ze dne 22. února 1962, dostupné on-line: <https://www.lumendelumine.cz/index.php?page=veterum-sapientia>.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Viz tamtéž.

a Pia XII. nutnost existence v církvi jazyka univerzálního, neměnného, jakým lid nehovoří³².

1. 6 Odvolání Annibale Bugniniho z pozice sekretáře koncilní komise

Na závěr této kapitoly pokládám za důležité zmínit ještě jedno papežovo rozhodnutí, které je někdy interpretováno jako důkaz jeho údajné nespokojenosti se směřováním přípravné liturgické komise i samotným Bugniniho jednáním. V předvečer zahájení II. vatikánského koncilu Jan XXIII. povolal na místo sekretáře této komise Ferdinando Antonelliho. Annibale Bugnini se tak stal jediným sekretářem všech přípravných komisí, kterému nebylo umožněno pokračovat ve své práci také během sněmu. Zároveň bylo mu zapovězeno přednášení pastorální liturgiky na Papežské lateránské univerzitě.

Jan XXIII. tento krok nikdy neobjasnil, což dodnes vede k určitým spekulacím. Nicméně je třeba zmínit že k zastoupení Bugniniho Antonellim mohla papeže vést snaha o větší zapojení Kongregace obřadů, které byl Antonelli členem do práce nad výsledným textem liturgické konstituce. Yves Chiron jako důvod zmiňuje také určitý tlak konzervativních kuriálních kruhů, na které přípravné schéma působilo příliš pokrokově a tak svou nespokojenost zaměřili směrem k Bugniniho osobě³³.

Nelze však říci, že Bugnini ztratil tak jakýkoli vliv na koncilní jednání. Jako *periti* mohl naslouchat všem diskusím, které se vedly ve sněmovní aule a také ovlivňovat rozhodnutí členů komise během setkání mimo koncilní aulu, což také s úspěchem dělal.

³² Viz DE MATTEI, s. 140.

³³ Viz CHIRON Yves, *Annibale Bugnini i rewolucja liturgiczna*, Warszawa: Key4 Izabela Szalacińska 2019, s. 115.

2. *Novus ordo missae* jako dílo pokoncilní liturgické reformy

Stávající západní ritus katolické církve vznikl v teologických, ekleziologických a pastoračních intencích diskuze v koncilní aule, která se následně promítla do textu konstituce *Sacrosanctum concilium*, jež byla výsledkem dlouhého jednání koncilních otců na II. vatikánském sněmu. Jeho výslednou podobu mu dala komise expertů ustanovená papežem Pavlem VI., která působila v letech 1964-1969.

2.1 Konstituce o liturgii *Sacrosanctum concilium*

Proces schvalování konstituce o liturgii *Sacrosanctum concilium* provázela určitá napětí, která na jedné straně odrážela názorovou odlišnost a na straně druhé vyjadřovala snahu mnoha biskupských konferencí vymanit se z „liturgické nadvlády“ římské kurie. Kopeček však varuje před zjednodušeným dělením biskupů shromážděných na koncilu na konzervativní a liberální a následnými spekulacemi, který z těchto táborů měl větší vliv na výsledné znění sněmovních dokumentů³⁴.

Liturgické schéma jako dílo přípravné liturgické komise obsahovalo mnohá očekávání zejména francouzských, německých, holandských a belgických stoupenců tamních liturgických hnutí ohledně změn v bohoslužbě, které měly přiblížit liturgii modernímu člověku. Proto také právě holandsští zástupci vyvinuli značné úsilí o to, aby jednání II. vatikánského koncilu³⁵ začala liturgií, i když původně toto schéma mělo přijít na řadu jako páté. Kopeček uvádí k tomu, že „mnozí s touto změnou nesouhlasili a kardinál Tisserant písemně vyjádřil rozhořčení nad nepředvídaným rozhodnutím zahájit diskusi na koncilu liturgií, nikoliv naukou víry³⁶“. Nicméně záhy bylo rozhodnuto ve prospěch liturgie. Argumentovalo se tím, že schéma je nejlépe připravené.

³⁴ KOPEČEK, Pavel, „Liturgické hnutí: konservativní nebo progresivní počín?“, *Getsemany 2* (2023), dostupné on-line: <https://www.getsemany.cz/node/4089>.

³⁵ Koncil byl slavnostně zahájen 11. října 1962.

³⁶ KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 187.

Pro většinu otců však nebylo toto téma klíčové. Joseph Ratzinger, který se účastnil koncilních jednání jako *peritus* kolínského kardinála Josepha Fringse vysvětluje, že diskuse o liturgickém schématu se nestala prvním předmětem jednání sněmu pro velký zájem otců, ale pouze proto že se neočekávaly velké názorové rozdíly. „Nikoho z koncilních otců by nenapadlo vidět v tomto textu »revoluci«, která by znamenala »konec středověku« (...) Považovalo se to za pokračování reformy Pia X., již dále vedl opatrně ale důsledně Pius XII.”³⁷. Další vývoj však ukázal, že v jistém smyslu o „revoluci“ skutečně šlo.

2. 2 Spor o latinu a lidovou řeč

Na třetím sněmovním zasedání 20. října 1963 byla koncilní liturgická komise, která měla pouze předsedu a sekretáře doplněna o nové členy³⁸. V období do 7. prosince 1962 absolvovala 21 pracovních setkání.

Liturgické schéma se skládalo z *premio* a 8 kapitol. Během projednávání prvních čtyř oddílů se dostala do popředí otázka latiny a lidových jazyků v liturgii. Obhájci latiny ji pokládali za liturgickou řeč, která je s ritem podstatně spojena, a proto použití národních jazyků připouštěli pouze v omezeném rozsahu.

Například americký kardinál McIntyre změnu jazyka liturgie vnímal jako útok na stabilitu dogmat. Argumentoval proměnami slovních významů v lidové řeči, které mohou vést k rozmanité interpretaci pravd víry³⁹. Biskup z Agrigenta Giovanni Battista Peruzzo, s odvoláním na slova otce liturgické obnovy Guérangera ve změně liturgického jazyka dokonce spatřoval první krok vedoucí k oddělení se od Svaté Matky církve a to i navzdory tomu, že snahy omezit latinu v liturgii vždy byly

³⁷ RATZINGER, Joseph., *Moje žycie. Wspomnienia z lat 1927-1977*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 1998, s. 102.

³⁸ Členy komise bylo 16 otců zvolených sněmovním shromážděním, 8 otců jmenovaných papežem a *periti*. Předsedou byl kardinál Arcadio Larraona a sekretářem Ferdinando Antonelli.

³⁹ Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 189-190.

zdůvodňovány úsilím přivést lidi k hlubší víře a větší lásce k Bohu⁴⁰. Beuronský opat Benedikt Retz přirovnal latinu k ikonostasu, jenž zakrývá tajemství víry, aby se zvýšila úcta k božským věcem⁴¹. Naopak zastánci lidových jazyků jejich použití chápali jako nutnou podmínku pro to, aby lidé účastníci se bohoslužby všemu rozuměli, což pokládali za prioritu.

Kardinál Giovanni Battista Montini, pozdější papež Pavel VI., se během těchto diskusí postavil do role jakéhosi mediátora mezi oběma tábory. Připustil, že má-li být latina zachována v částech svátostných a ze své podstaty kněžských, pak v částech didaktických je třeba odstranit vše, co by bránilo lidu v porozumění čtení či modliteb. Je tedy rozumné stáhnout jazyk kterému rozumí málokdo a který byl mnohými zastánci radikální proměny liturgie považován za překážku v činné účasti v kultu⁴².

V průběhu těchto jednání byla také předložena myšlenka, aby o zavedení lidové řeči do liturgie rozhodovaly biskupské konference. Povoláním národních liturgických komisí by se tak oslabil do značné míry vliv Kongregace pro obřady na liturgický vývoj v jednotlivých zemích,

Vzhledem k takto protichůdným názorům ohledně liturgické řeči není divu, že ve výsledném textu konstituce *Sacrosanctum concilium* se objevily formulace, které přestože hájily práva latiny, tak zároveň zdůrazňovaly nutnost lidového jazyka v liturgii a tím také otevřely dveře široké interpretaci přání koncilních otců.

⁴⁰ Viz DE MATTEI, s. 188.

⁴¹ Viz POLC, s. 229.

⁴² Jedná se o vystoupení z 22. října 1962. Viz DE MATTEI, s. 182.

2. 3 Otázka oprávněnosti změn v ritu

Změna jazyka nebyla jediným požadavkem zastánců zavedení rozsáhlých změn v liturgii, díky kterým – jak se domnívali – by ji moderní člověk přijal za svou. Navrhovalo se zjednodušení obřadů odstraněním opakování některých modliteb i gest a taktéž čtení úvodu do Evangelia sv. Jana na konci mše svaté. Naopak se požadovalo rozšíření okruhu čtení z Písma svatého, znovuzavedení přímluvných modliteb tak jak je zmiňoval ve 2. století svatý Justin, a kladení většího důrazu na homilii.

Předmětem jednání bylo také přijímání pod obojí způsobou, rozšíření koncelebrace, úprava liturgického roku, zavedení změn v modlitbě breviáře či reforma misálu. Tématům, které se přímo netýkají ritu nebude z mé strany vzhledem k omezenému rozsahu této práce věnována další pozornost.

Právě proti rozličným návrhům provedení změn v ritu mše svaté, jež zazněly během koncilních jednání se jednoznačně ohradil kardinál Alfredo Ottaviani⁴³. Ve svém vystoupení z 30. října upozornil, že se jedná o „krajně posvátnou záležitost“, kterou nelze měnit podle libovůle každé generace a ke které je třeba přistupovat s největší úctou. Použil zde příměr k situaci, kdy Mojžíš přistupoval k hořícímu keři a Bůh mu řekl následující slova: „Zuj si opánky, protože místo, na kterém stojíš, je půda svatá“⁴⁴. V této souvislosti apeloval na koncilní otce o velkou opatrnost⁴⁵.

2. 4 Liturgická skupina a papež Pavel VI.

Po smrti Jana XXIII. a následné volbě kardinála Montiniho⁴⁶ na Petrův stolec se liturgie stala oblastí na které novému papeži obzvlášť záleželo. Kopeček to dokládá

⁴³ Alfredo Ottaviani byl Janem XXIII. jmenován předsedou doktrinní komise pro přípravu II. vatikánského koncilu. Během sněmu stal v čele Posvátné kongregace Svatého officia, která v roce 1965 byla přetvořena v Kongregaci pro nauku víry.

⁴⁴ Ex 3,5.

⁴⁵ Viz. KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 191-192.

⁴⁶ Jan XXIII. zemřel 4. 7. 1963. Giovanni B. Montini byl zvolen 21. 6. 1963 a přijal jméno Pavel VI.

větou o jeho „eminentním zájmu o liturgickou reformu i snaze o její brzké zavedení“⁴⁷.

Dříve než koncilní otcové schválili Konstituci o liturgii, na žádost Pavla VI. byla ustanovena skupina liturgiků, která měla za úkol připravit pro papeže prozatímní právní rámec pro pokoncilní liturgické inovace. Pravděpodobně vzhledem k tomu, že v té době proces schvalování liturgické konstituce nebyl ještě u konce, zůstala existence tohoto grémia koncilním otcům utajená. De Mattei tak podotýká, že „poslední tři měsíce roku 1963 patří k těm nejméně známým obdobím v dějinách liturgické aktualizace II. vatikánského koncilu. Jména osob, jimi vypracované texty a projekty zůstaly nedostupné“⁴⁸ a Kopeček k tomu přidává za Bugniniho žákem, Mons. Piero Marinim, že „o samotné práci této skupiny není v oficiálních dokumentech koncilu zmínka“⁴⁹.

K této tajné skupině, která pak tvořila základ papežem začátkem roku 1964 ustanoveného *Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgica* patřili kardinál Giacomo Lercaro, Annibale Bugnini, Josef Jungmann, Aimé Georges Martimort a Mons. Johannes Wagner. Netransparentnost jejího působení připomíná situaci z října 1961, kdy Bugnini spolu s Jungmannem, Martimortem a několika jinými připravovali druhé schéma pro konstituci o liturgii⁵⁰.

2. 5 Schválení konstituce *Sacrosanctum concilium*

Během roku 1963 koncilní liturgická komise po zpracování 625 příspěvků koncilních otců sekretářem sněmu Periclem Felicim připravila definitivní znění konstituce. Její práce skončila v září 1963. Hlasování o konstituci probíhalo po jednotlivých kapitolách, pro nedostatek *placet* byly opakovaně schvalovány II. a III. kapitola které pojednávaly o mši svaté a ostatních svátostných obřadech. 22.

⁴⁷ KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 199.

⁴⁸ DE MATTEI, s. 268.

⁴⁹ KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 200.

⁵⁰ Srov. kapitola 1. 4. této práce.

listopadu byl celý text přijat s výsledkem: 2158 *placet*, 19 *non placet*, 1 *voto iuxta modum*. Na veřejném zasedání 4. prosince 1963, jež probíhalo za účasti Pavla VI. byla konstituce o liturgii *Sacrosanctum concilium* schválena téměř jednohlasně. Pro hlasovalo 2147 otců a pouze 4 byli proti.

Konstituce chápe liturgii jako posvátnou činnost, která znamená vrchol a pramen života církve. Ačkoliv poukazovala na nutnost změn, nestanovila jejich míru. Tím vytvořila široké mantinely pro ty, kteří se s odkazem na ni chopili liturgické reformy, jejímž výsledkem měl být ritus jednoduchý, krátký a pochopitelný.

2. 6 Činnost *Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia* ve vztahu k *Novus ordo missae*

Vzhledem k tomu, že konstituce o posvátné liturgii nepověřila konkrétní diskasterium k provedení liturgické reformy patřilo hlavní slovo papeži, který rozhodoval o tom, kdo budou její hybatelé a jak rychle bude provedena. Není tajemstvím, že Pavlovi VI. záleželo, aby věci se co nejdříve uvedly do pohybu. Již 3. ledna 1964 jmenoval Annibale Bugniniho do funkce sekretáře *Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*, které svolal za účelem uvedení konstituce o liturgii do bohoslužebné praxe. Tato komise byla oficiálně ustanovena 13. ledna 1964 a pracovala pod vedením kardinála Giacomo Lercara do 8. května 1969. Během svého působení čítala 42 až 51 členů pocházejících z různých částí světa, jež spolupracovali se 150 konzultátory a desítkami poradců hlavně ze zemí, ve kterých se živě rozvíjelo liturgické hnutí a touha po modernizaci a antropologizaci liturgie byla veliká⁵¹.

Práce na novém *Ordo missae* vycházely z ujednání koncilních otců, která našla své konkrétní vyjádření v dokumentu II. vatikánského sněmu *Sacrosanctum concilium*, zvláště pak v jeho kapitole *De sacrosancto Eucharistiae mysterio*. Kritici nové mše vnímají však tuto činnost *Consilia* nikoliv jako úsilí vedoucí k

⁵¹ Jednalo se o Německo, Francii, Benelux, Itálii a Španělsko.

„revizi“ liturgie, jak si to koncil přál, nýbrž jako zevrubnou a důslednou proměnu ritu mše svaté.

2. 7 Vznik *Novus ordo missae* a normativní mše

V dubnu 1964 se konalo první setkání pracovní skupiny č. 10 *Consilia* pro práci na novém *Ordo missae*. Byly formulovány základní problémy a otázky pro vytvoření nového mešního řádu, které pak Wagner jako relátor přednesl na generálním zasedání *Consilia* a žádal na ně odpovědi s cílem najít správný směr pro reformu. Tyto otázky se týkaly mešních čtení, modlitby věřících, přijímání pod obojí a koncelebrace.

Na tomto základě a s ohledem na doporučení liturgické konstituce pracovní skupina stanovila požadavky na nové *ordo*⁵². K těmto požadavkům patřila většina změn, které posléze našly své místo v dnešní liturgii. Byly to mj. rozdělení mše svaté na dvě základní části, rezignace na některé texty i gesta, četba lekcí směrem k lidu, zvýšení počtu prefací, recitování kánonu nahlas, úprava ritu lámání chleba a zakončení mše svaté požehnáním a propuštěním.

Za normativní formu mše svaté byla ustanovena zpívaná mše s účastí lidu. Práce pokračovaly rychle a v září 1965 bylo hotovo schéma normativní mše. V říjnu byl tento návrh předložen papeži. Pavel VI. sdělil svůj názor ohledně schématu kardinálu Lercarovi v červnu 1966. Kopeček uvádí, že papež se schématem obecně souhlasil, vyslovil se však např. k úkonu kajičnosti ve smyslu zachování zpěvu *Kyrie* či zachování římského kánonu a vytvoření dalších anafor⁵³.

2. 8 Reakce na normativní mši

Po papeži se ke schématu normativní mše měli vyjádřit také biskupové. Stalo se tak na biskupské synodě, kde normativní mše spolu s dalšími liturgickým tématy byla

⁵² Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 229.

⁵³ Viz tamtéž, pozn. 680, s. 230.

jedním z bodů jednání. Přáním Pavla VI. bylo, aby biskupové měli k dispozici všechny texty i možné varianty. Synoda byla zahájena 21. října 1967.

Před slavením normativní mše podle připraveného schématu, které se mělo konat tři dny nato se Lefébvre ohradil vůči přijetí celebrace s účastí lidu za budoucí normu slavení všech mší svatých v obnovené podobě. Považoval to za podkopávání samé podstaty mše, která, jak učil Tridentický koncil je zcela nezávislá na účasti věřících. Tento svůj postoj pak úspěšně šířil mezi biskupy účastnicími se synody, což způsobilo že 24. října mnoho otců přišlo do Sixtinské kaple „odmítavě naladěných a předpojatých“⁵⁴.

Normativní mši sloužil Bugnini italsky. Tvořily ji uvítací ceremonie, společný krátký úkon pokání, *Gloria*, tři čtení, *Crédo*, přímlyvy, tři krátké modlitby během obětování darů, zcela pozměněný kánon i slova konsekrace. Ukázka normativní mše nepřinesla Bugninim kýžený efekt. Většina biskupů ji nepřijala nijak nadšeně. To se odrazilo 26. října během hlasování, kdy otcové odpovídali na čtyři otázky. První se týkala strukturální linie normativní mše. Pro její navrženou podobu se vyslovilo 78 přítomných, pro s výhradami bylo 62, proti 43 a zdrželi se 4. Další tři otázky řešily konkrétní části liturgie: úkon kajícnosti ve více formách, zavedení tří čtení v období experimentu a nahrazení antifon zpěvem písně. S ohledem na výsledky hlasování Pavel VI. nařídil *Consilium*, aby připravilo „méně revoluční“ mši, která však bude mít, jak si to přál Bugnini, „zcela jinou podobu než ta, která tu byla dosud“⁵⁵.

Ratzinger spojoval odmítnutí normativní mše některými účastníky biskupské synody s jejich zcela odlišnými očekáváními ohledně revize liturgických knih, která, jak se domnívali, měla být pokračováním reforem Pia X. a Pia XII. Upozorňoval také, že pojetí normativní mše v prezentované podobě se nijak neslučovalo se současnou tendencí, aby tajemství Kristovy přítomnosti v jeho církvi zaujímalo ústřední místo v liturgii. Podle Ratzingera měli někteří liturgisté-konsultátoři dalekosáhlé záměry, co se týče transformace mešního *orda*. Jako účastník koncilních

⁵⁴ Viz TISSIER DE MALLERAIS, Bernard., *Marcel Lefebvre. Žycie*, Dębogóra: Wydawnictwo Dębogóra 2020, s. 452.

⁵⁵ Viz tamtéž, s. 452.

jednání byl však přesvědčen, „že tyto jejich snahy by se nedočkaly uznání koncilních otců⁵⁶“.

V lednu 1968 se v apoštolském paláci v kapli sv. Matyldy ve Vatikánu konala prezentace upravené normativní mše pro papeže. Celebrovány byly tři bohoslužby, všechny v italštině. Čtení pocházela z nově navrženého lekcionáře, na každé mši se četlo z jiného cyklu A, B a C. Střídaly se také eucharistické modlitby. Na první byl použit římský kánon, tedy první eucharistická modlitba, na druhé byla recitována čtvrtá eucharistická modlitba a pro třetí ukázkou byla zvolena třetí anafora. Je zajímavé, že do prezentace nebyla začleněna druhá, nejkratší a nejstručnější eucharistická modlitba, která stejně jako třetí a čtvrtá anafora byla výtvořem liturgiků pracujících na novém *Ordo missae*. Místo ní se recitoval římský kánon, který – jak se zdá – vzhledem ke své dlouhé tradici nevyžadoval papežovo schválení. Mše i s promluvami trvaly 38, 37 a 52 minut.

Pavel VI. ještě v lednu vydal k normativní mši písemné vyjádření, ve kterém vyslovil svá přání k jednotlivým částem liturgie. V období od února do října byly některé tyto návrhy začleněny do nového mešního řádu, který byl po úpravě předložen papeži. Také bylo rozhodnuto o definitivní podobě římského kánonu tak, aby byla dosažena formální integrita s ostatními eucharistickými modlitbami⁵⁷. Tím byly práce na *Novus ordo missae* završeny a taktéž byla u konce mise *Consilia ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*, které v roce 1970 bylo nahrazeno nově vzniklou Kongregací pro bohoslužbu⁵⁸ (*Sacra Congregatio pro Cultu Divino*).

2. 9 Missale Romanum

Dne 3. dubna 1969 byla publikována Apoštolská konstituce *Missale Romanum*, kterou Pavel VI. vyhlásil nový Římský misál „obnovený podle rozhodnutí druhého

⁵⁶ Viz RATZINGER, J., *Moje žycie...*, s. 103.

⁵⁷ Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 233.

⁵⁸ Z dosavadní Kongregace ritů vznikly dvě samostatné kongregace: Kongregace pro bohoslužbu a Kongregace pro svatořečení a blahořečení.

vatikánského sněmu”⁵⁹. V úvodním projevu papež vyzdvihl „četné a užitečné“ plody misálu, vydaného před 400 léty jeho předchůdcem Piem V., jehož čteními a modlitbami „nesčetní světcí bohatě živilí svou upřímnou oddanost a lásku k Bohu“⁶⁰.

Na tyto papežova slova se pak odkazovali autoři úvodního dopisu z 25. září 1969 ke „Stručnému kritickému rozboru nového mešního řádu“, kardinálové Alfredo Ottaviani a Antonio Baci. Žádali v něm Pavla VI., aby lidem „nebyla brána možnost uchylovat se i nadále k dokonalému a plodnému Římskému misálu svatého Pia V., který Vaše Svatost tak vřele chválí a který je tak hluboce ctěn a milován v celém katolickém světě“⁶¹.

Hlavní úlohu při vzniku tohoto kritického pojednání, které předložili papeži tito dva kardinálové sehrál francouzský dominikánský teolog Michel-Louis Guèrard des Lauriers⁶² ve spolupráci s italskou spisovatelkou Cirstinou Campo spjatou s uskupením *Una Voce Roma* a skupinou církevních osobností, jako byli např. P. Renato Pozzi, koncilní peritus a člen Svaté kongregace studií, P. Guerrino Milani, člen téže kongregace, nebo uznávaný liturgik P. Domenico Celada⁶³. Ačkoliv existovaly snahy najít i jiné signatáře z řad kardinálů, kromě Ottavianiho a Bacciho nikdo více se k tomuto kroku neodhodlal.

Autoři průvodního dopisu ke „Stručnému kritickému rozboru nového mešního řádu“ upozorňovali na to, že: „Nový mešní řád se – svými novými prvky, které napovídají nebo zavinitě obsahují velmi různé významy – nápadně odchyľuje v celku i v jednotlivostech od katolické teologie mše svaté, jak byla formulována na XXII. zasedání Tridentského koncilu, který definitivně stanovil kánony obřadu a postavil

⁵⁹ PAVEL VI., *Missale Romanum*, Apoštolská konstituce ze dne 3. dubna 1969, dostupné on-line: <https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/1969-Missale-Romanum-CZ.pdf>.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ OTTAVIANI, Alfredo, BACCI, Antonio, *Stručný kritický rozbor nového mešního řádu*, Brno: Dědictví svatováclavské 2019, s. 6.

⁶² Michel-Louis Guèrard des Lauriers byl také autorem jiného kritického pojednání, které bylo v roce 1969 zveřejněno ve francouzském časopisu „La Pensée catholique“.

⁶³ Viz. TISSIER DE MALLERAI, s. 457-458.

tak nepřekročitelnou hráz proti všem bludům, které by mohly narušit integritu tohoto Mystéria“⁶⁴.

Dále se pak v prvním oddílu „kritického rozboru“ pozastavovali nad papežovou argumentací, jako by hlubší zájem lidu o posvátnou liturgii vedl k přepracování textu Misálu Pia V. K tomu uvedli, že lid „naprosto nikdy nechtěl změněnou nebo zkomolenou liturgii, aby jí lépe rozuměl. Spíše toužil po tom, aby lépe pochopil neměnitelnou liturgii“⁶⁵.

Zásadně se také vymezili proti definici mše svaté uvedené ve Všeobecných pokynech k Římskému misálu, která ji charakterizovala jako „Večeři Páně“ a „posvátné shromáždění lidu Božího za předsednictví kněze ke slavení památky Páně“. Namítali, že nic z toho „nenaznačuje ani skutečnou přítomnost, ani skutečnou oběť, ani svátostnou moc konsekrujícího kněze, ani nejvnitřnější hodnotu eucharistické oběti, která naprosto nezávisí na přítomnosti shromáždění“⁶⁶.

Co se týče samotného *Ordo missae*, vyjádřili svůj nesouhlas ohledně toho, že⁶⁷:

1. jsou odstraněny modlitby k Nejsvětější Trojici, ačkoliv hlavním účelem mše svaté je oběť chvály Trojjedinému Bohu;
2. je potlačen smírný účel oběti, neboť nový mešní řád zdůrazňuje živení a posilování přítomných, nikoli odpuštění hříchů pro živé i zesnulé;
3. u přípravy obětních darů jsou vypuštěny modlitby, které připomínaly původní stav nevinnosti člověka a poukazovaly na jeho nynější stav potřeby vykoupení Kristovou krví;
4. dochází k postupnému zamlčování a popírání skutečné přítomnosti, např. vynecháním vzývání třetí Božské osoby v modlitbě *Veni, Sanctificator*, aby

⁶⁴ OTTAVIANI, A., BACCI, A, s. 5

⁶⁵ Tamtéž s. 8.

⁶⁶ Tamtéž s. 9.

⁶⁷ Srov. tamtéž s. 9-29.

sestoupila na obětní dary, podobně jako sestoupila do lůna Panny Marie, nebo odstraněním některých pokleknutí kněze, purifikace jeho prstů v kalichu a taktéž jejich chránění od jakéhokoli profánního doteku;

5. narativní formule při proměňování naznačuje, že se jedná o pouhou připomínku toho, co Ježíš učinil během Poslední večeře, místo aby poukazovala na právě jednajícího Krista v osobě kněze. Navíc nově zavedená Pavlovská formule, hlasitě pronášená v lidovém jazyce vyvolává dojem, že památka Kristova je završením eucharistického úkonu, nikoli jeho počátkem;
6. postavení kněze se snižuje na minimum, mění a falšuje, především ve vztahu k lidu, jemuž má být pouhým „předsedajícím“ nebo „bratrem“, ačkoliv je ve skutečnosti posvěceným knězem, který celebruje *in persona Christi*.

Pavel VI. vzhledem k autoritě signatářů kritického rozboru předal hned následující den kardinálu Franjo Šeperovi tento text k prozkoumání Kongregací pro nauku víry. Její teologové konstatovali, že dokument obsahuje „mnoho povrchních, přehnaných, nepřesných, emočních a falešných tvrzení“⁶⁸. Nicméně papež nařídil, aby v článku 7 *Institutionis generalis* bylo mj. doplněno, že kněz jedná v osobě Krista, že slavením památky Páně se rozumí eucharistická oběť a že ve mši svaté, v níž se trvale koná oběť kříže je Kristus přítomen podstatně a trvale pod eucharistickou způsobou⁶⁹. Tyto úpravy však řešily problém pouze zdánlivě. Nový rítus, který byl vyjádřením původní definice, zůstal totiž nezměněn.

2. 10 Neúspěšné snahy o koexistenci starého i nového ritu

Odmítavé hlasy vůči *Novus ordo missae* zaznívaly také z řad věřících i některých duchovních, kteří se snažili přesvědčit papeže, aby navrátil možnost slavení více než tisícileté liturgie, která byla Piem V. pouze kodifikována a umožnil tak koexistenci starého i nového *orda*. Jako příklad lze uvést dopis mezinárodní federace *Una voce*

⁶⁸ Viz TISSIER DE MALLERAIS, s. 463.

⁶⁹ *Misale Romanum*, Editio typica, Vatikán 1970, s. 29.

z roku 1967 nebo memorandum z roku 1971, které podepsalo více než sto osobností uznávaných ve světě⁷⁰. Papež byl však v této věci neoblomný.

Liturg Klaus Gamber poukazuje na to, že výhrady vůči nové mši měli jak konzervativci, tak progresisté. Zastánci dalekosáhlejších změn pocítovali zklamání z toho, že přes jejich angažovanost v díle liturgické reformy nakonec zvítězila kompromisní řešení. Naopak konzervativci spatřovali v novém *ordu* zkázu starobylé tradice, místo níž nebylo nabídnuto nic vskutku nového a už vůbec ne lepšího. Většina z nich se nakonec podřídila zavedeným změnám, protože to chápala jako svoji povinnost vůči Apoštolskému stolci. „Ve skutečnosti právě velký počet svědomitých starších kněží přispěl velkou měrou k tomu, že nové *ordo* mše bylo přijato tak rychle a bez většího odporu“⁷¹.

30. listopadu 1969 začal platit pro celou katolickou církev Misál Pavla VI. Tím také, což o tři roky později potvrdil kongres uspořádaný Kongregací pro bohoslužbu na kterém se řešila otázka stávajícího a předkoncilního ritu, oficiálně⁷² skončila platnost konstituce Pia V. *Quo primum* z roku 1570. Reagoval tak na objevující se interpretace, že privilegium Pia V., které navždy umožňovalo kněžím používat misál z roku 1570, nebylo apoštolskou konstitucí Pavla VI. zrušeno. Toto tvrzení vycházelo z přesvědčení, že závěrečná klauzule tohoto dokumentu postrádá přesnost pokud jde o předmět i jistotu ohledně vůle zrušit výslovně nebo mlčky papežskou bulu Pia V⁷³. 28. října 1974 papež podepsal dokument připravený Kongregací pro bohoslužbu, ve kterém uložil všem lokálním církvím povinnost mít přeložený misál a slavit novou mši⁷⁴.

⁷⁰ Text petice včetně seznamu všech signatářů byl zveřejněn v časopise *Una voce* 7 (1971), s. 1-10.

⁷¹ GAMBER, Klaus., *Reforma liturgii rzymskiej – organiczny rozwój czy destrukcja?*, Warszawa: Key4 Izabela Szalacińska 2020, s. 101.

⁷² Papež Benedikt XVI. V Motu proprio z 7. července 2007 uvedl v čl. 1, že Římský misál Jana XXIII. nikdy nebyl zrušen.

⁷³ Viz TISSIER DE MALLERAI, s. 462.

⁷⁴ Viz KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 225.

2. 11 Pavel VI. a Annibale Bugnini

Papež Pavel VI. se zapsal do dějin katolické církve jako ten, kdo dovedl do konce II. vatikánský koncil a nahradil dosavadní více než tisíciletý ritus novým mešním *ordo*. Přesto že liturgická reforma byla jeho přáním i cílem a jeho podíl na vzniku pokoncilní mše svaté je nepopíratelný, autorství *Novus ordo missae* a také zodpovědnost za jeho výslednou podobu jsou často připisovány sekretáři *Consilia* Annibale Bugninimu. O tom, zda právem se dodnes vedou diskuse a stejně tak, jak je někdy zpochybňován pastorační, teologický i ekleziologický přínos nové mešní liturgie, existují mnohé kontroverze kolem Bugniniho osoby. Zatímco někteří jej považují za „svatého“ muže, který naplnil přání mnohých ohledně moderní, srozumitelné liturgie, jiní jej obviňují z její destrukce, desakralizace a protestantizace. Přívrženci obou skupin se však většinou shodnou na tom, že se jednalo o velmi schopného a pracovitého organizátora a přesvědčivého vyjednávače, který dokázal konat rychle a účinně.

Yves Chiron v této souvislosti zmiňuje tzv. Bugniniho strategii, která jednak spočívala v povolávání expertních skupin které pracovaly odděleně, zatímco hlasování v plénu byla omezena na nutné minimum, a jednak na nepředkládání, zvláště v první fázi (1960-1962), příliš smělých návrhů⁷⁵. Tento Bugniniho přístup je dobře patrný ze slov, která adresoval účastníkům setkání v Domus Mariae 11. listopadu 1961⁷⁶. „Musíme jednat opatrně a diskrétně. Opatrně, tedy tak aby návrhy byly formulovány způsobem, který dává šanci na přijetí (*modo acceptabile*), jinými slovy je třeba zdánlivě říkat mnoho, aniž by se cokoliv řeklo: mnoho věcí ať je pouze obecně naznačeno (...)“⁷⁷.

Ačkoliv můžeme různě hodnotit prostředky, kterými se Bugnini snažil svou vizi prosadit, není pochyb o tom že liturgie byla jeho „srdeční záležitostí“ a pro aktivní účast věřících, tak jak on ji chápal, byl ochoten udělat vše. Kardinál Ferdinando

⁷⁵ Viz CHIRON, s. 111.

⁷⁶ O této schůzce se zmiňují v kapitole 1. 4.

⁷⁷ CHIRON, s. 111.

Antonelli, který spolupracoval s Bugninim od 1948 to zhodnotil následovně: „Vše má jeden cíl: provést změny tak, aby věřící mohli bez překážek porozumět obsahu ritu a stát se těmi, jimiž měli být, to jest aktivními účastníky, nikoli však pouhými pozorovateli liturgické činnosti«⁷⁸. K teologickým kvalitám sekretáře *Consilia* byl však kritický. „Ačkoli rád bych se mýlil, mám za to, že jeho slabinou byl nedostatek jakéhokoli teologického vzdělání nebo teologické citlivosti. To působilo vážný problém, protože v liturgii každé slovo a každé gesto odráží určité teologické koncepty“⁷⁹.

Bugnini věnoval liturgické reformě dvanáct let svého života. V té době si získal přízeň a téměř neomezenou důvěru papeže Pavla VI. Na začátku roku 1972 byl na vrcholu své kariéry. Komě sekretáře Kongregace pro bohoslužbu byl konzultátorem Kongregace pro evangelizaci národů, členem Papežské centrální komise pro sakrální umění a nově také titulárním arcibiskupem Diokletiany. O to větší bylo jeho překvapení, když o pár let později místo funkce sekretáře nové kongregace, která měla vzniknout sloučením Kongregace pro bohoslužbu a Kongregace pro svátosti dostal nabídku stát se apoštolským nunciem v Uruguayi. Pro neznalost španělštiny ji však nepřijal. Když mu ale koncem roku 1975 byla nabídnuta nominace apoštolského nuncia v Íránu kde byla jazykem diplomacie francouzština, odmítnutí již nepřicházelo v úvahu.

Bugnini tvrdil že i když se o to usilovně snažil, nikdy nezjistil pravý důvod svého „vyhnanství“. Někteří v tomto kontextu dodnes zmiňují jeho údajnou příslušnost ke svobodnému zednářství, i když dosud nebyla přesvědčivě prokázána. Toto obvinění se však objevilo teprve později a tedy mohlo mít vliv na papežovo rozhodnutí ohledně jeho dalšího osudu jen stěží.

Chiron se v této souvislosti odkazuje na otce Gy'a, který znal je oba a postupně si všímal, jak Bugnini ztrácel papežovu důvěru⁸⁰. Ohledně údajného spojení se zednáři

⁷⁸ TISSIER DE MALLERAIS, s. 449.

⁷⁹ CHIRON, s. 28-29.

⁸⁰ Viz tamtéž, s. 225.

Chiron zmiňuje setkání arcibiskupa z kardinálem Oddim, který Bugninimu sdělil, že viděl na vlastní oči jeho podpis na dokumentu potvrzujícím tuto skutečnost a že má informace z důvěryhodného zdroje o finančním ohodnocení této spolupráce. Zda uvěřil tomu i Pavel VI., nevíme. Na dopis Bugniho, ve kterém se jednoznačně ohradil proti těmto nařčením však nikdy neodpověděl.

Podle Kopečka tyto nejasnosti ohledně údajného Bugniniho spojení se zednáři měly kdysi a mají i dnes tendenci diskreditovat liturgickou reformu⁸¹. Nicméně Alcuim Reid v úvodu do amerického vydání Chironova díla píše, že byla by chyba hodnotit liturgickou reformu na základě příslušnosti jejího hlavního tvůrce k zednářství, místo abychom se zaměřili na podstatu věci⁸². S tímto jeho názorem nemohu zcela souhlasit, protože tyto dva aspekty – vnitřní přesvědčení člověka a způsob, jakým chce uctívat svého boha – s sebou úzce souvisí. A proto i kdybychom se chtěli distancovat od tvrzení o proticírkevním zaměření svobodného zednářství, pořád zde budeme mít co do činění se dvěma odlišnými koncepty Boha a člověka, které se také v liturgii budou různě projevovat.

⁸¹ Viz. KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 244-245.

⁸² Viz. CHIRON, s. 23.

3. Tridentská mše svatá v pokoncilní době

V současné době je slavení římské mše svaté možné ve dvou formách – v řádné podle Misálu Pavla VI. a v mimořádné s využitím Misálu Jana XXIII. Tento stav je výsledkem snah papežů Jana Pavla II. a Benedikta XVI. vyjít vstříc přáním těch věřících, kteří se cítí být spjati s předkoncilními liturgickými formami⁸³ a také dosáhnout usmíření uvnitř církve⁸⁴. Nicméně od roku 2021 papež František činí kroky, které znamenají postupné omezování slavení mše v její mimořádné formě.

3.1 Marcel Lefébvre jako obránce „staré“ mše

To, že v praxi římskokatolické církve přetrvala liturgie mše svaté v předkoncilní formě je především výsledkem odmítavého postoje arcibiskupa Marcela Lefébvre'a vůči *Novus ordo missae* a jeho odhodlání slavit za každých podmínek „starou“ mši. Je třeba však zdůraznit, že se Lefébvre ve své snaze poukazovat na nedostatky mše podle Misálu Pavla VI., nikdy neztotožňoval s radikálními postoji, které reprezentovali např. pořadatelé tzv. pochodů na Řím⁸⁵, a taktéž jej nelze zařadit k odmítačům liturgické reformy jako takové.

Na II. vatikánském koncilu hlasoval pro přijetí Konstituce o liturgii, protože uznával že liturgická reforma může být přínosná, co se týče první části mše svaté, jejímž úkolem je poučení věřících a vyznání víry. V tomto smyslu připouštěl překlad některých liturgických textů do lidového jazyka či společný zpěv kněze s lidem *Kyrie, Gloria a Credo*⁸⁶. Byl však přesvědčen, že latinu je třeba zachovat v těch částech mše, které kněz slouží u oltáře.

⁸³ Viz JAN PAVEL II., *Ecclesia Dei adflicta*, Motu proprio ze dne 2. července 1988, dostupné on-line: <https://kosciol.wiara.pl/doc/491923.Motu-proprio-Ecclesia-Dei>.

⁸⁴ Viz BENEDIKT XVI., *Summorum Pontificum*, Motu proprio ze dne 7. července 2007, dostupné on-line: <https://www.cirkev.cz/archiv/070801-motu-proprio-summorum-pontificum>.

⁸⁵ Kněží Couche a Barbara pořádali tyto pochody v letech 1971-1973 u příležitosti svátku Seslání Ducha sv. a nabádali poutníky i děti ke skládání přísahy věrnosti mši svaté Pia V. Viz TISSIER DE MALLERAIS, s. 548.

⁸⁶ Viz. CHIRON, s. 127.

3. 1. 1 Lefébvrovy výhrady vůči *Novus ordo missae*

Ohledně mše, jak ji připravilo *Consilium* a promulgoval papež Pavel VI. však dával jasně najevo své pochybnosti, co se týče její pravověrnosti a platnosti. Mši podle *Missalum Romanum* z roku 1970 považoval za „nejasnou a nejednoznačnou“, což podle něj, vyplývalo z potlačení jejího obětního charakteru a přenesení důrazu na Večeři Páně. Výhrady měl zvláště vůči Druhé eucharistické modlitbě, ve které pojem oběti zcela chybí. Zastával tak názor, že ačkoli nelze přímo říct, že nová mše je heretická, může k herezi zvolna vést⁸⁷.

Lefébvre neupíral papeži právo měnit některé obřady, pokud ovšem budou díky tomu lépe vyjadřovat pravdy víry. Snažil se však dokázat, že změny, které přineslo *Novus ordo missae* tato dogmata zastiňují. Poukazoval na to, že odstraněním smírných modliteb byl rovněž potlačen smírný charakter oběti což odpovídá tomu, jak ji chápal Martin Luther, čili jako oběť chvály a díkuvzdání. Jako zavádějící považoval také zastoupení *Offertoria*, během něhož byly hostie a kalich obětovány za hříchy pro spásu světa, aktem přinášení Bohu chleba a vína jako plodu země a lidské práce. Říkal také, že nová mše neučí už pohrdání věcmi pozemskými a vytrácí se z ní důraz na potřebu duchovního boje, jako by již neexistovali nepřátelé víry a církve⁸⁸.

Arcibiskup často zdůrazňoval, že důvodem jeho odmítnutí mše Pavla VI. není přílnutí k ritu Pia V. pro jeho starodávnost, nýbrž proto že vyjadřuje víru katolické církve. Nesouhlasil, aby liturgie byla redukována do role prostředku apoštolátu a docházelo tak k potlačení její hlavní úlohy, jakými jsou veřejný kult, kterým se vyjadřuje víra církve a uctívání Boha.

⁸⁷ Viz TISSIER DE MALLERAI, s. 547.

⁸⁸ Jedná se o myšlenku Dom Guillou'a, viz LEFEBVRE, Marcel, *Msza wszech czasów*, Warszawa: Te Deum 2020, s. 337-338.

3. 1. 2 Kněžské bratrstvo sv. Pia X.

I když Levébvre podepsal většinu koncilních dokumentů⁸⁹, s postupem času se začal dožadovat přezkoumání všech koncilních textů s cílem poukázat na objevující se v nich nejednoznačnosti a falešné tendence. Byl přesvědčený, že za církevní krizi, hromadný odchod kněží z kněžského stavu a prázdné semináře na západě Evropy jsou zodpovědny koncil, který se svým učením odklání od tradice a také nová mše. To byl také důvod, proč ve věku necelých 65 let vyhověl naléhavým přáním některých seminaristů a v roce 1970 se svolením fribourgského biskupa Francois Charière'a založil ve švýcarském Écône mezinárodní Kněžské bratrstvo sv. Pia X., jehož cílem byla tradiční formace kněží. Lefébre'ova otevřená kritika koncilu a důsledné odmítání nové mše postupně však vyústily v konflikt s Apoštolským stolcem a v roce 1976 byla činnost Kněžského bratrstva sv. Pia X. zapovězena.

Je dokázáno, že Lefébvre po dlouhá léta usiloval o jednotu s Římem⁹⁰. Nebyl však ochoten ustoupit ze svých pozic. Velmi dobře to vystihuje věta: „Naší hlubokou touhou je nastolit dokonalé společenství s papežem, ale společenství v jednotě katolické víry, nikoli v rámci liberálního ekumenismu“⁹¹. V tom lze také spatřovat příčinu proč jednání, která vedl s Pavlem VI. a poté také s Janem Pavlem II. nebyla úspěšná, a proč se nakonec 30. června 1988 odhodlal k vysvěcení čtyř biskupů bez souhlasu papeže⁹². Lefébvre byl přesvědčen, že hájí pravou nauku církve tak, jak byla předávána po staletí. Za svůj čin byl však spolu se spolusvětitelem biskupem Campos Antônio de Castro Mayerem a nově vysvěcenými biskupy exkomunikován.

⁸⁹ De Mattei zmiňuje, že Lefébvre později přiznal že mnohé koncilní texty podepsal navzdory svému přesvědčení jen proto, že cítil morální povinnost podepsat to, co svým podpisem stvrdil papež. Viz DE MATTEI, s. 387.

⁹⁰ Tyto důkazy najdeme u TISSIER DE MALLERAI, dobře to vystihuje kap. 2 „Niekończący się dialog”, s. 598-599.

⁹¹ Tamtéž, s. 598.

⁹² Jednání ohledně vysvěcení biskupů z řad Kněžského bratrstva sv. Pia X. se táhla již delší dobu. Papež nakonec souhlasil s vysvěcením jednoho pomocného biskupa 15. srpna 1988. Když však mezi čtyřmi navrženými jmény nenašel nikoho se „správným profilem“ a žádal o životopisy dalších kandidátů, 83-letý Lefébvre veden obavami o budoucnost Bratrstva, se rozhodl nečekat na nejspíše výsledky dalších jednání. Svůj čin, který byl označen jako schizmatický, vysvětloval s odkazem na studii kanonisty z Mohuče prof. George Maye stavem vyšší nouze v církvi, který nastává ohrožením kontinuity nebo svobody církve. Srov. TISSIER DE MALLERAI, s. 642-664.

Po uplynutí více než dvaceti let, začátkem roku 2009 papež Benedikt XVI. exkomunikaci biskupů Kněžského bratrstva sv. Pia X. zrušil. V roce 2015 papež František udělil kněžím Bratrstva řádnou zpovědní jurisdikci, kterou po zakončení Svatého roku milosrdenství prodloužil na neurčito. Nadále však platí, že novokněží tohoto uskupení jsou automaticky suspendováni.

3. 2 Možnosti slavení mše svaté podle Misálu Jana XXIII. za pontifikátu Jana Pavla II.

O prvním ústupku Říma vůči kněžím, kteří chtěli nadále celebrovat předkoncilní mši svatou⁹³ můžeme hovořit v souvislosti s vydáním Kongregací pro bohoslužbu dokumentu *Quattuor adhinc annos* ze 3. října 1984. Na tomto základě diecézní biskupové mohli dát svolení na slavení mše svaté podle Římského misálu z roku 1962 těm kněžím a věřícím, kteří o to jmenovitě požádají a kteří veřejně prohlásí, že nemají nic společného s těmi, kteří pochybují o platnosti a doktrinní správnosti Římského misálu vyhlášeného v roce 1970 papežem Pavlem VI⁹⁴. Úkolem diecézního biskupa bylo také určit kostely a kaple, které budou za tímto účelem využívány jednorázově nebo trvale, a také podávat hlášení do Říma o vydaných svoleních.

2. července 1988 Jan Pavel II. potvrdil ustanovení Kongregace pro bohoslužbu ohledně slavení mše svaté podle předkoncilního misálu. Učinil tak v motu proprio *Ecclesia Dei adflicta* vydaném v reakci na vysvěcení čtyř biskupů z Kněžského bratrstva sv. Pia X Lefěbvrem. Dožadoval se v něm, aby byl respektován postoj těch, kteří se cítí být spjatí s latinskou liturgickou tradicí, a to „rozsáhlým a velkorysým

⁹³ Dříve tato možnost existovala pouze v odůvodněných případech a po schválení lokální autoritou. Výjimka se vztahovala hlavně na staré a nemocné kněze.

⁹⁴ Viz KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU, *Quattuor adhinc annos*, dostupné on-line: https://liturgista.pl/?page=liturgy_norms&content=document&label=1984-10-03-C-KKB-QAA.

uplatňováním doporučení vydaných již dříve Apoštolským stolcem ohledně používání Římského misálu podle typického vydání z roku 1962⁹⁵.

Zmíněné motu proprio povolalo také papežskou komisi *Ecclesia Dei*⁹⁶. Jejím úkolem bylo usnadňovat plné církevní společenství kněží, seminaristů, komunit a řeholníků spojených s Lefébre'ovým bratrstvem, kteří chtěli zůstat v jednotě s papežem při zachování vlastních duchovních a liturgických tradic. Na přání těchto kněží a seminaristů bylo 18. října 1988 zřízeno Svatým stolcem Kněžské bratrstvo sv. Petra. Kromě něj dodnes existuje řada podobných komunit. K těm známějším patří např. Institut Krista Krále Nejvyššího Kněze nebo Institut Dobrého Pastýře.

3. 3 Motu proprio *Summorum pontificum*

Co se týče legitimacy slavení mše svaté podle Misálu Jana XXIII., ještě o krok dále než Jan Pavel II. zašel jeho nástupce Benedikt XVI. 7. července 2007 zveřejnil motu proprio *Summorum pontificum*, kterým navrátil starému římskému ritu ztracenou pozici v liturgickém životě katolické církve. Římský misál promulgovaný Piem V. a opětovně vydaný Janem XXIII. měl být nově považován za mimořádný výraz téhož *lex orandi*, jehož řádným výrazem je Římský misál Pavla VI.⁹⁷ Benedikt XVI. upřesnil, že Misál Jana XXIII. nikdy nebyl zrušen a podmínky pro jeho užívání stanovené předchozími dokumenty z let 1984 a 1988 nahradil novými.

Zásadní změna vůči dosavadní praxi spočívala v tom, že již nebylo v kompetenci diecézního biskupa rozhodovat o tom zda mše svatá se bude slavit ve starém ritu či nikoli. Od této chvíle se mu ukládala povinnost vyjít vstříc očekáváním těch věřících, kteří si přáli účastnit se liturgie v oné mimořádné formě. Navíc, pokud to považoval

⁹⁵ JAN PAVEL II., *Ecclesia Dei*...

⁹⁶ Papežská komise *Ecclesia Dei* byla zrušena v roce 2019 papežem Františkem. Její úlohu převzala Kongregace pro nauku víry a následně od roku 2021 Kongregace pro společnosti zasvěceného života a společnosti apoštolského života.

⁹⁷ Viz BENEDIKT XVI., *Summorum Pontificum*, čl. 1.

za vhodné, mohl ustanovit personální farnost pro slavení mše svaté podle Misálu Jana XXIII. nebo jmenovat k tomu zvláštního rektora či kaplana⁹⁸.

Podle Elia Guerriera⁹⁹ se již první zmínky o chystané liberalizaci použití Misálu Pia V., které se objevily v polovině roku 2006 setkaly s nelibostí. Kritici z řad biskupů i liturgiků vytýkali papeži, že tímto krokem dává přílišný prostor tradicionalistickým uskupením jako je Kněžské bratrstvo sv. Pia X., nebo že zpochybňuje výsledky posledního koncilu. Největší odpor kladli francouzští biskupové. Svůj postoj zdůvodňovali obavami o pokoncilní reformu liturgie a zvláště pak o jednotu církve.

Benedikt XVI. se svého úmyslu nevzdal. V průvodním dopise k motu proprio *Summorum Pontificum* vysvětlil důvody svého jednání. Na jedné straně to byla naděje na ukončení rozkolu uvnitř církve a na straně druhé jeho teologické přesvědčení že „to, co předchozí generace považovaly za posvátné, zůstává posvátné a velké i pro nás a nelze to najednou zcela zakázat nebo dokonce považovat za škodlivé“¹⁰⁰.

3. 4 Reforma reformy Benedikta XVI.

Papež Benedikt XVI. vycházel z přesvědčení, že opravdová obnova liturgie je základní podmínkou obnovy církve a že ty nejhlubší příčiny církevní krize je třeba hledat v zastínění primátu Boha v liturgii. To byl důvod, proč se během svého pontifikátu rozhodl různými prostředky oživit ducha liturgie a v pokoncilní mši vrátit Bohu ústřední pozici. Řešení viděl – kromě vzájemně se obohacující koexistence řádné a mimořádné formy mše svaté – také ve slavení bohoslužby *ad orientem* a potažmo ke kříži postavenému uprostřed oltáře.

⁹⁸ Viz tamtéž, čl. 10.

⁹⁹ Viz GUERRIERO, Elio, *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2018, s. 432.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 434.

Kardinál Ratzinger již ve své knize *Duch liturgie*, vydané v Německu v roce 2000, argumentoval, že modlitba k východu byla ve staré církvi považována za apoštolskou tradici a zůstala až do 2. tisíciletí typická pro celé křesťanstvo¹⁰¹. Východ slunce označoval totiž přicházejícího Pána vesmíru i dějin, který pro nás zemřel na kříži a který přijde na konci časů. Proto také ono *ad orientem* bylo spojováno s Kristovým křížem.

Ratzinger byl si vědom, že současná dispozice liturgického prostoru jen zřídka umožňuje společné obrácení se k východu. Proto navrhoval, aby tam, kde to není možné, sloužil kříž jako „vnitřní východ víry“. Měl by tedy stát uprostřed oltáře a být „společným zorným bodem pro kněze a pro modlící se společenství“¹⁰². V této souvislosti také vysvětloval, že společné obrácení kněze a lidu k východu, jak bylo praktikováno v předkoncilní liturgii, nebylo „ukazováním knězem lidem záda“, nýbrž společným směrem k Pánu.

Postavením kříže na oltář chtěl papež Benedikt XVI. dosáhnout toho, aby se Ježíš, obětující se za hříšníky stal opět opravdovým vztažným bodem pro všechny účastníky bohoslužby. Podle něj s obrácením kněze k lidu ve skutečnosti „nastoupila klerikalizace, a to způsobem, který neexistoval nikdy předtím.(...) Je to on, koho musíme vidět, účastnit se jeho liturgických úkonů, jemu je třeba odpovídat. Vše spočívá na jeho kreativitě“¹⁰³. Slavicí obec se tak uzavřela v jeden kruh, místo aby směřovala svůj pohled dopředu a vzhůru, k nekonečnému Bohu. Toto nasměrování, jak Ratzinger dále poznamenal, je důležité zvláště během obětní liturgie, kdy koná sám Bůh a věřící jsou do jeho *actio* pouze vtaženi.

Podle Kopečka, „reforma reformy“ Benedikta XVI., jež byla spojována s koexistencí řádné a mimořádné formy v naději, že vzájemným sblížením vynikne jejich společné bohatství byla teologicky, liturgicky a pastoračně nepřijatelným

¹⁰¹ Srov. RATZINGER, Joseph, *Duch liturgie*, Brno: Barrister & Principal 2006, s. 61-65.

¹⁰² Tamtéž, s. 73.

¹⁰³ Tamtéž, s. 70 .

řešením¹⁰⁴. S tímto tvrzením nelze nesouhlasit. Bylo by totiž pošetilé si myslet, že jedna či druhá strana bude mít zájem na „obohacování“ se tou liturgií, kterou dosud odmítala z důvodu její teologické nedostatečnosti nebo ji zavrhovala jako zastaralou a neslučitelnou se změnami, jaké přinesl církvi II. vatikánský koncil. Stejně tak se jeví jako naivní představa, že zrovnoprávněním řádné a mimořádné formy dojde k usmíření uvnitř církve. Proto také není divu, že reforma reformy Benedikta XVI., kterou se pak za pontifikátu papeže Františka snažil uvést do praxe kardinál Robert Sarah jako prefekt Kongregace pro bohoslužbu a svátosti nepřinesla téměř žádné výsledky. Stalo se tak nejen proto, že neměla v církvi mnoho příznivců, ale hlavně proto, že vycházela z mylných předpokladů, které ji činily neuskutečnitelnou.

Nečitelně a nahodile působila také řešení, která měla obrátit mysl bohoslužebného shromáždění více k Bohu. Již dříve zmiňovaný kříž na oltáři nebo sloužení mše svaté *ad orientem* tam, kde je to možné se proto mohly jevit spíše jako záplaty, které nejsou schopny zachránit děravou látku, ale pouze poukazují na to, že je třeba ji nějak poopravit.

3. 5 *Traditionis custodes* Františka

Od roku 2021 jsme svědky dalšího zvratu týkajícího se možnosti slavit mši svatou podle Misálu Jana XXIII. 16. července téhož roku papež František zveřejnil motu proprio *Traditionis custodes* o používání římské liturgie předcházející reformě z roku 1970, a to s okamžitou platností. Vydání tohoto apoštolského listu odůvodňoval přáním svého předchůdce, aby biskupové po třech letech ověřili používání *Summorum Pontificum*¹⁰⁵. Na základě výsledků konzultace Kongregace pro nauku víry s biskupy, která byla provedena v roce 2020 František zavedl změny, které vedou postupně k útlumu celebrování předkoncilní liturgie.

Tou zásadní změnou bylo papežovo prohlášení, že „liturgické knihy promulgované svatými papeži Pavlem VI. a Janem Pavlem II. V souladu s dekrety

¹⁰⁴ KOPEČEK, P., *Liturgické...*, s. 253.

¹⁰⁵ Viz. FRANTIŠEK, *Traditionis custodes*, Motu proprio ze dne 16. července 2021, dostupné online: https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2021_Traditionis%20custodes.pdf.

II. vatikánského koncilu jsou jediným *lex orandi* římského ritu¹⁰⁶. Římský misál promulgovaný Piem V. a opětovně vydaný Janem XXIII. tak ztratil fakticky svoji legitimitu, i když nebyl jednoznačně zakázán.

Právo rozhodovat o tom, v jakém rozsahu bude dále používán František navrátil místním ordinářům. Ti mají za úkol jednak prověřovat, zda skupiny slavicí podle předkoncilního misálu nenegují legitimitu a platnost ujednání II. vatikánského koncilu, liturgické reformy a výroky papežů, a jednak stanovit místo a dny pro tyto celebrace. Kromě toho tito biskupové mají dbát na to, aby se neuvládaly nové skupiny a nezřizovaly nové personální farnosti.

Kněžím, kteří před vydáním Františkova motu propria již sloužili liturgii podle *Missale Romanum* z roku 1962, se nově ukládala povinnost zažádat svého diecézního biskupa o povolení, aby nadále mohli takto činit. Ve složitější situaci se ocitli kněží vysvěcení po 16. červenci 2021. Ti, aby získali souhlas, jsou povinni předložit formální žádost svému ordináři, který se však musí o vhodnosti vydání povolení nejprve poradit s Apoštolským stolcem.

Ihned po zveřejnění motu propria *Traditionis custodes* Kněžské bratrstvo sv. Petra, které bylo svého času zřízeno Papežskou komisí *Ecclesia Dei* vydalo oficiální prohlášení, ve kterém se ohradilo proti ustanovením tohoto dokumentu. Vyjádřilo v něm podivení, že ve Františkově listu byly promlčeny plody patrné v apoštolátech, kde se používá Misálu Jana XXIII., jako jsou znovuoobjevení víry, společenství mladých křesťanských rodin či nová kněžská a řeholní povolání.

Po roce a půl od vydání *Traditionis custodes* František upřesnil výklad dvou bodů, které vyvolávaly nejistotu a následné diskuse. Týkaly se používání farních kostelů, zřizování osobních farností pro skupiny slavicí podle Misálu Jana XXIII. a jeho používání kněžími vysvěcenými po vydání tohoto dokumentu. V reskriptu *Ex*

¹⁰⁶ Tamtéž.

audientia z 20. února 2023¹⁰⁷ papež potvrdil, že v těchto případech si biskupové musí vyžádat povolení Dikasteria pro bohoslužbu a svátosti, které v této věci vykonává pravomoc Svatého stolce. Pokud tak již dříve neučinili, musí vznést tento požadavek dodatečně a následně vyhovět odpovědi diskasteria.

3. 6 Situace tradičních věřících po vydání Františkových dokumentů s důrazem na stav v ostravsko-opavské diecézi

Františkův apoštolský list *Traditionis custodes* postavil instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, zřízené Papežskou komisí *Ecclesia Dei* do svízelné situace. I když jim neupřel právo na používání liturgických knih z roku 1962¹⁰⁸, vydal je na milost a nemilost příslušných biskupů. To způsobilo, že v některých diecézích kněží těchto společností musí pro sebe uplatnění v liturgické praxi složitě hledat. Stejně tak již existující personální farnosti slavící mši svatou podle předkoncilního misálu začaly být vytlačovány z farních kostelů do kaplí a malých kostelíků¹⁰⁹. Tam, kde mše svaté sloužené ve starém ritu zůstaly i po motu proprio *Traditionis custodes* ve farních kostelích lze tušit, že v důsledku Františkova reskriptu z 20. února 2023 se během několika málo týdnů či měsíců situace rovněž může změnit.

V nejistotě se tak ocitají také tradiční věřící v ostravsko-opavské diecézi, kde se celebrace podle Misálu Jana XXIII. konají mimo farní kostely pouze v kostele sv. Jošta ve Frýdku, a to vždy v pátek a každou 2. a 4. neděli v měsíci. Ostatní mše svaté v mimořádné formě jsou slouženy pravidelně ve středy a každou 1., 3. a 5. neděli ve farním kostele ve Slezské Ostravě a také jednou měsíčně ve vyznačené dny ve farních kostelích v Hlučíně, Janovicích, Ludgeřovicích, Opavě, Rýmařově a Těrlicku. Z toho

¹⁰⁷ FRANTIŠEK, *Rescriptum Ex Audientia*, dostupné on-line:

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20230220_rescriptum-traditioniscustodes_it.html.

¹⁰⁸ Např. Kněžskému bratrstvu sv. Petra bylo to pak potvrzeno papežovým dekretem ze dne 11. února 2022.

¹⁰⁹ Jako příklad mohu uvést situaci v nedaleké polské bielsko-żywiecké diecézi, kde od 28. listopadu 2021 byly tyto celebrace přesunuty z farních kostelů sv. Barbory a Matky Boží Královny světa v Bielsku-Białe do kaple sv. Otce Pia ve stejném městě a kostela sv. Marka v Żywci.

plyne, že pokud tato liturgická slavení již nebudou v těchto farních kostelích povoleny, tradiční mše svatá se v ostravsko-opavské diecézi stane méně dostupnou.

Na základě poznatků, které jsem získala během mého dvouletého pozorování tradičních skupin věřících účastnících se bohoslužeb ve zmiňovaných kostelích v Ostravě, Frýdku, Těrlicku a Janovicích mohu konstatovat, že pokud již nebudou povolena některá místa celebrace, ale celkový počet mší svatých v mimořádné formě zůstane stejný se tyto změny dotknou pouze těch, kteří jinak nevyhledávají tento způsob slavení, i když se jim třeba „líbí“, a vzhledem k tomu, že se koná v jejich farnosti se ho také účastní.

Naopak pro přesvědčené tradiční věřící bude uzavření farních kostelů pro latinský ritus znamenat změnu pouze v tom, že místo aby jeli za tridentskou liturgií 30-50 kilometrů jedním směrem, vydají se stejný počet kilometrů jinam. Pro mnohé tyto věřící je totiž typické, že navštěvují většinu těchto bohoslužeb i během týdne, nehledě na vzdálenost. O to citelněji by však nesli omezení počtu mší svatých, zvláště těch nedělních. Trvalá účast na liturgii, která se charakterizuje jinými teologickými důrazy (směr k Bohu místo ke společenství, jednoznačný obětní charakter apod.) totiž způsobuje že se tak účast na *Novus ordo missae* stává pro ně již nepřijatelnou.

Závěr

Po více než padesáti letech od vydání Misálu Pavla VI. zůstává místo předkoncilní mše svaté v současné katolické církvi nadále nejisté. Na základě nejnovějších dokumentů papeže Františka a taktéž jeho výroků lze předpokládat, že možnosti slavení tzv. tridentské mše svaté budou dále omezovány. František totiž již jasně vyjádřil svůj postoj v motu proprio *Traditionis custodes*, když označil *Novus ordo missae* za jediné *lex orandi* římskokatolické církve.

Není tak vyloučeno, že celebrace římské mše svaté v tzv. mimořádné formě bude nakonec úplně zakázána nebo natolik omezena, že se pro běžné věřící stane nedostupnou. Bylo by však chybou se domnívat že díky tomu církev dospěje ke kýžené jednotě a tradiční věřící to přivede zpět do kostelů, kde se slaví nová mše. Naopak jsem přesvědčená, že většina z nich bude hledat útočiště v kaplích a kostelích Kněžského bratrstva sv. Pia X., které kolikrát již stejně příležitostně navštěvuje. Nebude tak zřejmě pro ně překážkou ani suspenze jeho kněží, protože vzhledem k obsahu buly Pia V. často ji považují za neplatnou¹¹⁰. Ritus, který jako poslední promulgoval papež Jan XXIII. V roce 1962 tak bude čekat na příznivější časy mimo „hlavní stan“ katolické církve.

¹¹⁰ Konkrétně se jedna o tuto větu: „A tak, aby mohli a směli tohoto misálu svobodně a právem užívat při zpívané nebo čtené mši v kterémkoli kostele a bez výčitek svědomí, bez hrozeb nějakými tresty, odsuzováním a zákazy, svou apoštolskou mocí a to navždy povolujeme“. Viz. PIUS V., Quo primum, dostupné on-line: <https://www.tedeum.cz/2017/04/28/quo-primum/>.

Resumé

Bakalářská práce sleduje, jak vlivem liturgického hnutí jehož výsledkem byla velká liturgická reforma II. vatikánského koncilu, dosavadní ritus římské mše svaté byl vytlačen ritem novým. Věnuje se námitkám, které tento proces provázely, jak rovněž argumentaci těch, kteří se zasadili o udržení tridentské mše svaté v současné praxi katolické církve. Zabývá se také obsahem jednotlivých papežských dokumentů, které ovlivnily současné možnosti slavení mše svaté podle předkoncilních liturgických knih.

Summary

The bachelor thesis explores how the Second Vatican Council's major liturgical reform, which was inspired by the liturgical movement replaced the traditional Roman Mass rite with a new one. It investigates the objections that accompanied this process, as well as the arguments of those who advocated for the retention of the Tridentine Mass in Catholic Church practice today. It also looks at the various papal documents' contents to see how they have affected the current options for celebrating the Mass in accordance with the preconciliar liturgical books.

Prameny

BENEDIKT XVI., *Summorum Pontificum*, Motu proprio ze dne 7. července 2007, dostupné on-line: <https://www.cirkev.cz/archiv/070801-motu-proprio-summorum-pontificum>

Dokumenty liturgické obnovy, Olomouc: Matice cyrilometodějská 1994

FRANTIŠEK, *Rescriptum Ex Audientia*, dostupné on-line: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20230220_rescriptum-traditioniscustodes_it.html

FRANTIŠEK, *Traditionis custodes*, Motu proprio ze dne 16. července 2021, dostupné on-line:

https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2021_Traditionis%20custodes.pdf

Jan XXIII., *Veterum sapientia*, Apoštolská konstituce ze dne 22. února 1962, dostupné on-line: <https://www.lumendelumine.cz/index.php?page=veterum-sapientia>

JAN PAVEL II., *Ecclesia Dei adflicta*, Motu proprio ze dne 2. července 1988, dostupné on-line: <https://kosciol.wiara.pl/doc/491923.Motu-proprio-Ecclesia-Dei>

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU, *Quattuor adhinc annos*, dostupné on-line: https://liturgista.pl/?page=liturgy_norms&content=document&label=1984-10-03-C-KKB-QAA

Misale Romanum, Editio typica, Vatikán 1970

PAVEL VI., *Missale Romanum*, Apoštolská konstituce ze dne 3. dubna 1969, dostupné on-line: <https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/1969-Missale-Romanum-CZ.pd>

PIUS V., *Quo primum*, dostupné on-line: <https://www.tedeum.cz/2017/04/28/quo-primum/>

PIUS XII., *Mediator Dei*, Warszawa: Wydawnictwo Te Deum 2010, ISBN: 978-83-89345-71-4

OTTAVIANI, Alfredo, BACCI, Antonio, *Stručný kritický rozbor nového mešního řádu*, Brno: Dědictví svatováclavské 2019

Literatura

ADAM, Adolf, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Vyšehrad 2001, ISBN: 80-7021-420-1

ALGISI, Leone, *Jan XXIII*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak“ 1964
BENEDIKT XVI., *Světlo světa. Papež ccírkev a znamení doby*, Brno: Barrister & Principal 2011, ISBN: 978-80-87474-14-3

CHIRON Yves, *Annibale Bugnini i rewolucja liturgiczna*, Warszawa: Key4 Izabela Szałacińska 2019, ISBN: 978-83-950037-1-4

DE MATTEI, Roberto, *Miłość do papieżstwa a synowski opór wobec papieża w historii kościoła*, Warszawa: Key4 Izabela Szałacińska 2020, ISBN: 978-83-950037-5-2

DE MATTEI, Roberto, *Sobór Watykański II. Historia dotąd nieopowiedziana*, Ząbki: Centrum Kultury i Tradycji 2012, ISBN 978-83-935242-1-1

GAMBER, Klaus, *Reforma liturgii rzymskiej – organiczny rozwój czy destrukcja?*, Warszawa: Key4 Izabela Szałacińska 2020, ISBN: 978-83-950037-4-5

GUARDINI, Romano, *O duchu liturgie*, Praha: Česká křesťanská akademie 1993, ISBN: 80-85795-02-7

GUERRIERO, Elio, *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2018, ISBN: 978-83-277-1549-4

KOBYLIŃSKI, Andrzej, „Fenomenologia liturgii według Guardiniego i Ratzingera“, *Przegląd Powszechny* 7-8 (2003)

KOPEČEK, Pavel, *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2016, ISBN: 978-80-7325-419-3

KOPEČEK, Pavel, „Liturgické hnutí: konservativní nebo progresivní počín?“, *Getsemany* 2 (2023), dostupné on-line: <https://www.getsemany.cz/node/4089>

KUPKA, Josef, *O mši svaté*, Praha: Dědictví sv. Prokopa 1899

LEFEBVRE, Marcel, *Msza wszech czasów*, Warszawa: Te Deum 2020, ISBN: 978-83-66774-00-1

POLC, Jaroslav V., *Posvátná liturgie*, Roma: Křesťanská akademie 1981

RATZINGER, Joseph, *Duch liturgie*, Brno: Barrister & Principal 2006, ISBN: 80-7364-032-5

- RATZINGER, Joseph., *Moje życie. Wspomnienia z lat 1927-1977*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 1998, ISBN: 83-7168-168-0
- RICARDI, Andrea, *Jan Paweł II. Biografia*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2014, ISBN: 978-83-7424-999-7
- RICHTER, Klemens, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad 1996, ISBN: 80-7021-140-7
- SARAH, Robert, DIAT Nicolas, *Bóg albo nic*, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2016, ISBN: 978-83-7257-791-7
- SARAH, Robert, DIAT Nicolas, *Wieczór się zbliża i dzień się już chyli*, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2019, ISBN: 978-83-7257-976-8
- STEFAŃSKI, Jerzy, „Redakcja »Konstytucji o Liturgii Świętej« przełomem odnowy życia religijnego w Kościele (1963-2003)“, *Seminare. Poszukiwania Naukowe* 21 (2005)
- TISSIER DE MALLERAIS, Bernard., *Marcel Lefebvre. Życie*, Dębogóra: Wydawnictwo Dębogóra 2020, ISBN: 978-83-61374-95-4
- TISSIER DE MALLERAIS, Bernard, *Portret filozoficzny Josepha Ratzingera*, Warszawa: Katolicki Instytut Apologetyczny 2018, ISBN: 978-83-949851-5-8